

RECENSIES

DE BORGIA'S

Marion Johnson, *De Borgia's*. Baarn, Torenboeken & Schoten, Westland, 1982. 188 blz., ISBN 90 6074 552 3.

Bekeken in het geheel van de Westeuropese geschiedenis krijgt de renaissanceperiode duidelijk een eersterangsrol toebedeeld. Zij wordt gezien – en terecht – als een van de grote mijlpalen in de evolutie van onze beschaving. Belangrijke tijdperken dragen nooit de stempel van een massabeweging, noch worden ze geboren uit een of andere boven- of buitenmenselijke kracht die zich in het geschiedverloop zou manifesteren. Wel zijn ze steeds het resultaat van het optreden van grote persoonlijkheden die, staande in een dialectische verhouding tegenover de gemeenschap en hun tijd, hun leefwereld wisten te kleuren. De renaissance van de vijftiende en zestiende eeuw wordt dan ook en vooral gekenmerkt door het optreden van een aantal markante personages waarvan de namen doorklinken tot in onze tijd: Leonardo da Vinci en Michelangelo, de Florentijn Niccolò Machiavelli en de beroemde én beruchte renaissancepauzen zijn hier enkele voorbeelden van. Een naam die in dit concert ook stevast doorklinkt, is die van de familie Borgia, vooral dan van Rodrigo Borgia (paus Alexander VI, 1492–1503) en van diens kinderen Cesare en Lucrezia. Over deze dynastie handelt het boek van de Engelse historica Marion Johnson die, verbonden aan de Britse buitenlandse dienst, jarenlang in Rome woonde en daar de inspiratie vond voor het hier voorliggende werk.

Zij start haar verhaal bij de Spaanse afkomst van de Borgia's. De opkomst van de familie begon met de in 1378 geboren Alonso de Borja (Borgia is de Italiaanse versie van het Spaanse Borja) die na een succesvolle opgang in de Kerk en aan het Spaanse hof, in 1445 als kardinaal naar Rome trok. Dat betekende nog niet het eindstation voor deze ambitieuze en sluwe kerkvorst: op 8 april 1455 werd hij als Calixtus III tot paus verkozen. De basis voor de macht van de Borgia's was daarmee gelegd; met Rodrigo als de latere paus Alexander VI en Cesare als de gewetenloze intrigant zou deze familie tot het begin van de zestiende eeuw de pauselijke en daarmee ook de Italiaanse politiek bepalen. Met de pausverkiezing in 1503 van Julius II, een verwoed tegenstander van de Borgia's, kwam een bruusk einde aan hun macht. Hun aanhangers vluchtten weg uit Rome en de nu verarmde Cesare werd in 1504 als gevangene van koning Ferdinand naar Spanje overgebracht. Na enkele jaren kon hij ontsnappen en vluchten naar zijn zwager, de koning van het door interne twisten verscheurde Navarra. Hier werd hij in 1507 tijdens een veldtocht gedood. De enkele Borgia's die toen nog overbleven, waren niet meer in staat om de oude macht te herstellen. Triomfantelijk kon na de dood van de afgezette kardinaal Francesco Borgia, een tegenstander schrijven: "Alle Borgia's zijn als giftige planten uit de grond gerukt, gehaat door God en schadelijk voor de mensheid". (p. 174)

Al de gebeurtenissen rond deze scherp geprofileerde figuren heeft de auteur vrij vlot weergegeven. Dat zij hierbij niet in de kuil gevallen is van een goedkope sensatiezucht is ongetwijfeld een verdienste. Maar meer dan een goed leesbaar verhaal moet men in dit boek jammer genoeg niet zoeken. De hele voorstelling van zaken blijft aan de oppervlakte mede waardoor zij haar stelling dat het 'oordeel van de geschiedenis' over de Borgia's té absoluut negatief is geweest, niet kan hard maken.

De Borgia's waren op en top renaissance-figuren en men moet hen dan ook zien in voortdurende relatie tot de tijdgeest van toen. Zij hebben aan de Italiaanse renaissance mee haar uitzicht gegeven zoals die periode hun optreden en denken mee heeft gespeeld. Uit dit inzicht volgt dat men het bestaan aangaat van zovele onzichtbare draden die de tijd verbindt met de vertolkers en omgekeerd. Dit blijkt trouwens uit heel wat indicaties. Vindt men het optreden van Cesare Borgia niet weerspiegeld in het werk van de heraut bij uitstek van het politieke egoïsme van de renaissance-mens, Niccolò Machiavelli? En kan er geen verband gelegd worden tussen het doorbreken van de politieke en morele orde waaraan de Borgia's zich hebben schuldig gemaakt — en zij niet alleen! — en de apocalyptische beelden van een allesverterend vuur, van kolkende overstromingen zoals men die kan aantreffen in de laatste tekeningen van Leonardo da Vinci? De renaissance-periode was een schitterende maar ook en misschien vooral een fundamenteel ontwrichte tijd. In een schilderij van Masaccio (1401–1429) *Adam en Eva verdreven uit het Paradijs*, wordt men getroffen door de wanhoop van de eerste mensen. Adam verbergt zijn gezicht in zijn handen, Eva schreeuwt het uit van ellende. Deze gevoeerde angst voor een onzekere toekomst waarin de mens zich aan zichzelf overgeleverd weet, verdreven als hij is uit de zekerheid van zijn vroeger leven, illustreert tenvolle de bestaanscrisis van de renaissance-mens. Het is in deze tijd dat de Borgia's en andere geweldenaars van dat onzalige uur, hun weg hebben gezocht. Het feit dat Johnson hieraan weinig of geen aandacht heeft besteed, ontnemt aan haar verhaal én aan haar 'helden' een essentiële dimensie.

Raoul BAUER

* * *

KWAAD EN ZONDE

Herman Wiersinga, *Doem of daad. Een boek over zonde*. Baarn. Ten Have, & Schoten, Westland, 1982, 208 blz., ISBN 90 259 4206 7

Jan van Heerde, *Zonde dat er zonde is. Over de herkomst van het kwaad*. Baarn. Ten Have, & Schoten, Westland, 1985, 118 blz., ISBN 90 259 4279 2.

Hier liggen twee goedgeschreven boeken voor over een van de kernproblemen uit de moraaltheologie, met name de zonde. Het zijn twee boeken die ook de moraalfilosoof kunnen interesseren, omdat ze toch een dimensie van het ethisch leven belichten, een dimensie die per definitie het religieus bewustzijn raakt en die de moraalfilosofie bezwaarlijk kan negeren. Is het niet zo dat het ethisch